

родового периода и их судебно-психиатрическое значение: Автореф. дис. ... канд. мед. наук. –М., 1972. –20 с.

6. Уголовный кодекс Голландии /Науч. ред. Б.В. Волженкин. –СПб.: Юрид. центр пресс, 2001. –509 с.

7. Тимина Л.И. Ответственность за детоубийство по

советскому уголовному праву: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 /Всесоюз. юрид. заочн. ин-т. –М., 1980. –24 с.

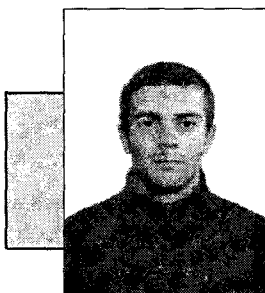
Надійшла до редколегії 30.12.2004

ШЕВЧЕНКО О.В. СУБЪЕКТИВНАЯ СТОРОНА ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО СТ.117 УК УКРАИНЫ

Рассмотрена субъективная сторона убийства матерью своего новорожденного ребенка. Указано, что именно наличие особого психофизиологического состояния женщины во время родов или сразу после них, во время которого она не в состоянии в полной мер понимать характер своих действий и руководить ими, и предопределяет уменьшенную общественную опасность этого преступления, по сравнению с другими видами.

SHEVCHENKO O.V. SUBJECTIVE SIDE OF THE CRIME STIPULATED BY ITEM 117 CC OF UKRAINE

The subjective side of murder is considered by mother of the newborn child. It is specified, what exactly presence special psychology-physiological conditions of the woman during sorts or right after them during which she is not capable in full to understand measures character of the actions and to supervise over them, and predetermines the reduced public danger of this crime, in comparison with other kinds.

С.М. ЩЕРБАКОВСЬКИЙ

Національний університет внутрішніх справ

УДК 347.948:343.23

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ОКРЕМИХ ОБСТАВИН КОРИСЛИВО- НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ¹

Розглянуті можливості використання спеціальних знань у встановленні окремих елементів складу корисливо-насильницьких злочинів.

У науковій та навчальній літературі при викладі методики розслідування корисливо-насильницьких злочинів (розбійні напади, грабежі, вимагання та ін.) не приділяється належної уваги залученню обізнаних осіб для встановлення окремих обставин злочинів на основі використання спеціальних знань [1, 2]. Особливості використання спеціальних знань обумовлюються значною складністю розкриття й розслідування даної категорії злочинних діянь, необхідністю доказування більшого обсягу обставин у порівнянні з іншими злочинами.

Метою статті є усунення відзначеного пробілу й демонстрація сучасних можливостей спеціальних знань у встановленні окремих елементів складу корисливо-насильницьких злочинів.

Відомо, що специфіка розслідування, а значить і специфіка застосування спеціальних знань, обумовлюється особливостями самих злочинних діянь. Відносно корис-

ливо-насильницьких злочинів це пов'язано з тим, що зазіхання при їх вчиненні здійснюється як мінімум на два об'єкти, що багато в чому визначає специфіку роботи слідчого.

Відомості про предмет злочину. Для встановлення предмета злочину, жертви, потерпілого, визначення шкоди, заподіяної потерпілому, неможливо обійтися без залучення фахівців. Відповідно до п.1 ст.76 КПК України для встановлення причин смерті й характеру тілесних ушкоджень обов'язкове призначення експертизи. Судово-медичний експерт на основі своїх спеціальних знань встановлює причину та час настання смерті, наявність й механізм утворення тілесних ушкоджень, визначає важкість шкоди здоров'ю (що необхідно для правильної кваліфікації злочину), давнину заподіяння ушкоджень, знаряддя, якими вони були заподіяні та ін. Вивчення матеріалів кримінальних справ показало, що предметом зазіхання корисливо-насильницьких злочинів були: гроші, коштовності, речі, апаратура, автомашини, антикваріат тощо. Одержання різноманітних відомостей про предмет злочи-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Гасенко В.І. (НУВС).

нів (вартість, призначення тощо) досить часто неможливо без використання спеціальних знань.

Відомості про суб'єкт злочину. Їх можна отримати за допомогою не процесуальної (консультації, довідки, залучення фахівця до складання суб'єктивного портрета та ін.) і процесуальної форми використання спеціальних знань (участь спеціаліста в проведенні слідчої дії, проведення експертизи). Експертизи по даній категорії кримінальних справ призначаються, як правило, для ідентифікації конкретної особи, яка перевіряється за виявленими на місці події слідами, визначення осудності обвинуваченого та його віку при відсутності відповідних документів, з'ясування факту знаходження особи в алкогольному або наркотичному сп'янінні.

Значну частину інформації про особу злочинця, кількість учасників і т.п. отримують при огляді місця події, що неможливо якісно здійснити без участі спеціаліста. Варто погодитися з думкою В.А. Жбанкова, якій відзначає обставини, що слідчий з'ясовує про особу злочинця при проведенні огляду за допомогою спеціаліста [3, с.54-56]:

1) чи знайомий злочинець із навколишнім оточенням і в якому обсязі (чи знає місце приховання цінностей, час приходу й відходу жертви тощо);

2) чи знайомий він із потерпілим (про що свідчить обстановка, час, сліди);

3) дані про ріст, вагу й інші біологічні властивості злочинця (за слідами рук, ніг, знарядь злочину);

4) мотиви злочину (на це можуть указувати характер ушкоджень і обстановка);

5) психологічні й соціальні ознаки особи на основі аналізу способу скоєння й приховання злочину (його здібності, уміння, професійні навички та ін.);

6) ціль зазіхань (це може вказати на коло осіб, які могли його вчинити).

Спеціальні пізнання, що допомагають у встановленні відомостей про особу злочинця, можуть використовуватися й при проведенні таких слідчих дій як обшук, огляд предметів і документів, транспортних засобів, освідування. Так, при проведенні обшуку на предметах можуть бути виявлені сліди, що вказують на вчинений злочин і злочинця, наприклад, сліди крові конкретної особи, сліди пальців рук, мікрочастинки й т.п. Допомога спеціалістів може знадобитися для виявлення й вилучення окремих слідів злочинної діяльності, які злочинці не приховують, і на які слідчі, як правило, не звертають уваги, наприклад, на пристосування для виготовлення зброї, боеприпасів, вибухових пристроїв, синтетичних наркотичних засобів. Спеціаліст допоможе у вилученні різних знарядь і інструментів, сліди яких виявлені на місці події, у відборі необхідних рукописних документів, які надалі можуть бути використані для почеркознавчої або авторознавчої експертизи у вигляді вільних зразків, а значить для встановлення конкретного виконавця або автора документа. При огляді предметів, що вилучають при обшуку, спеціаліст може виявити на них сліди пальців рук злочинця, мікрочастинки або мікросліди, за допомогою яких встановлюється факт їхнього перенесення в конкретному одязі або зберігання їх раніше в певному місці. Ми підтримуємо А.А. Закатова, якій стверджує, що для досягнення цілей обшуку може бути використана допомога будь-якого спеціаліста, необхідність у застосування знань якого виникає [4, с.90]. Це може бути криміналіст, радіотехнік, медик та ін. При особистому обшуку спеціаліст допоможе у вияв-

ленні слідів перебування затриманого на місці події за слідами часток фарби, ґрунту, різних мікрооб'єктів. Разом із тим, зазначимо, що на практиці до проведення обшуку й виймки спеціаліста залучають у край рідко. Так, аналіз кримінальних справ показав, що спеціаліст-криміналіст взяв участь тільки в 4 % випадків проведення обшуку, а інші спеціалісти - в 2 %.

Огляд окремих предметів і документів також дозволяє виявити відомості, які можуть охарактеризувати як самі ці предмети, так і суб'єкта злочину, одержати інформацію про зв'язок цих предметів з механізмом вчинення, способом приховання злочину, потерпілим та ін. Недолік ефективності одержання інформації при проведенні вказаної слідчої дії зв'язаний, на наш погляд, із тим, що для участі в його проведенні вкрай рідко запрошуються спеціалісти. Так, аналіз кримінальних справ показав, що спеціалісти брали участь у ході розслідування корисливо-наслідницьких злочинів у слідчих оглядах (за винятком огляду місця події): в 5 % - спеціаліст-криміналіст, в 7 % - інший спеціаліст (біолог, фахівець із каменів і інші). При проведенні огляду спеціаліст за допомогою спеціальних знань з хімії допоможе виявити на тлі підозрюваного сліди пострілу, вибухових і наркотичних речовин, мікрочастинки й частки пороху, правильно вилучити і впакувати їх. Залучення судового медика обов'язково для виявлення слідів крові, волосся й т.п. У встановленні зведень про особу злочинця, на думку 16 % слідчих МВС і 70 % експертів науково-дослідних експертних криміналістичних центрів (НДЕКЦ) МВС допомагає спеціаліст.

Відомості про спосіб вчинення злочину. У криміналістиці під способом вчинення злочину розуміють систему дій по підготовці, здійсненню й прихованню злочину, детермінованих умовами зовнішнього середовища й психофізіологічних властивостей особи, що пов'язані з вибором й використанням знарядь або засобів, умов місця й часу [5, с.217]. Відзначимо, що при встановленні способу вчинення злочину виникає необхідність точного визначення знарядь і засобів, за допомогою яких воно вчинене. Так, при застосуванні вогнепальної або холодної зброї проводяться відповідні балістичні експертизи й експертизи холодної зброї, у ході яких вирішуються питання про віднесення предмета до відповідного виду зброї, спосіб виготовлення, тип, вид, модель, справність і придатність до стрільняни вогнепальної зброї, чи був з неї зроблений постріл. Опитування показало, що 44 % слідчих МВС, 60 % слідчих прокуратури, 100 % експертів НДЕКЦ і 85 % судово-медичних експертів вважають, що встановлення знарядь і засобів злочину неможливо обійтись без допомоги фахівця.

До факторів, що виявляють спосіб скоєння злочину, можна віднести обстановку злочину, основними криміналістичними ознаками якої є місце й час його вчинення. З їх урахуванням розробляється комплекс заходів і слідчих дій, спрямованих на розкриття й розслідування злочинів, а встановлення відомостей про спосіб вчинення злочину неможливе без використання спеціальних знань при огляді місця події, де, виявивши всі сліди, що виникли на місці вчинення злочинних дій, можна одержати дуже важливу, криміналістично значиму інформацію. Від особливостей способу вчинення злочину залежить поява типових матеріальних слідів, сукупність яких обумовлює формування типової слідової картини корисливо-наслідницьких злочинів.

Після дослідження обстановки місця події, території, що прилягає до нього, слідів й інших матеріальних носіїв інформації, які відображають ознаки шуканого об'єкта (сліди рук, ніг, транспортних засобів, знарядь злочину, одягу), можна створити уявну модель способу підготовки, вчинення й приховання злочину, висунути версії про особу злочинців, їхню кількість, мотиви, наявність знарядь, засобів тощо. Тут спеціаліст допомагає слідчому відтворити картину злочину, застосовуючи спеціальні засоби й методи для виявлення слідів, не тільки слабо видимих, але й невидимих, що не розрізняються неозброєним оком.

Крім виконання основних завдань (виявлення, закріплення й вилучення доказів), у ході огляду місця події спеціаліст допомагає виділити сліди, які відносяться до розслідуваної події й можуть бути використані у висуванні й перевірці версій. Спеціаліст провадить на місці події попереднє дослідження слідів ймовірно залишених злочинцем для одержання пошукової інформації, вирішення питання про придатність цих об'єктів для подальшого ідентифікаційного дослідження, визначення виду експертизи й конкретних питань, які необхідно вирішити експерту. Спеціаліст допомагає слідчому в складанні пошукових документів, де викладені прикмети, навички й інші дані, що характеризують злочинця; визначає тип й вид знаряддя злочину, транспортного засобу; перевіряє об'єкти по криміналістичних обліках; допомагає у визначенні способу вчинення злочину. Таким чином відбувається зворотний зв'язок: спеціаліст зі слідів встановлює спосіб вчинення злочину й у той же час, виходячи зі способу, може визначити інші види слідів, а також предмети, на яких ці сліди можуть знаходитися. Ці сліди, предмети, речовини вилучаються, оглядаються на місці (або окремо), упаковуються й надалі досліджуються експертами.

Неоціненною є допомога спеціаліста-медика при огляді місця події в роботі зі слідами біологічного походження й огляді трупа. Речові докази біологічного походження легко піддаються впливу зовнішніх факторів, у зв'язку із чим учасники огляду повинні мати спеціальні знання й відповідний досвід роботи. Спеціаліст-медик під час огляду допомагає вирішувати питання, що стосуються, наприклад, механізму утворення тілесних ушкоджень або окремих видів механічної асфіксії.

Для визначення способів вчинення корисливо-насилені злочинів допомога обізнаних осіб може бути використана й при проведенні допитів, бо допитуваний при сприянні спеціаліста краще й зрозуміліше відповідає слідчому на поставлені питання, а слідчий, у свою чергу, одержує додаткові відомості, які не були б сприйняті без спеціальних знань. Такі ситуації виникають, наприклад, у тих випадках, коли злочинцем використали саморобні вибухові пристрої, отруйні речовини, синтетичні наркотичні засоби, виготовлялися подрібнені гроші й

документи. У цих випадках спеціаліст може допомогти слідчому точніше зрозуміти допитуваного, який вживає спеціальні терміни, зібрати матеріали для направлення на експертизу, установити спосіб здійснення злочинних дій, негайно припинити неправдиві свідчення, що стосуються спеціальних питань [6, с.13-14]. У необхідних випадках слідчі запрошують спеціаліста-медика для участі в допиті осіб, що страждають якими-небудь психічними відхиленнями, тому що слідчому важко, та й часом неможливо, не знаючи всіх особливостей конкретного захворювання, налагодити психологічний контакт із допитуваним.

Як правило, без участі спеціаліста слідчий експеримент в рамках відтворення обстановки та обставин події не проводиться. Наприклад, спеціаліст допомагає в організації та проведенні експерименту для встановлення способу подрібки документів, грошових знаків, способів відмикання сейфів, для перевірки яких-небудь нових способів вчинення злочинів, пов'язаних із впливом матеріального об'єкта й залишенням матеріально зафіксованих слідів [7, с.26-27].

Наведені приклади наочно демонструють, що використання знань обізнаних осіб багато в чому сприяють установленню різноманітних обставин вчинення корисливо-насилені злочинів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тищенко В.В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ. –Одесса: Юрид. лит., 2002. –360 с.
2. Головин А.Ю., Рожков В.Д., Тишутина Н.В., Эрекаев А.Я. Расследование вооруженных разбоев и бандитизма. –М.: Юрлитинформ, 2004. –288 с.
3. Жбанков В. А. Криминалистические средства и методы раскрытия неочевидных преступлений. –М.: Академия МВД РСФСР, 1987. –90 с.
4. Закатов А. А. Об оптимизации производства обыска с участием специалиста // Теория и практика использования специальных знаний при расследования преступлений. –Волгоград, 1989.
5. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. –М.: БЕК 1997. –342 с.
6. Ищенко П. П. Использование помощи специалистов при допросах // Использование специальных знаний на первоначальном этапе расследования. –Волгоград, 1983.
7. Пуцдин С.А. Участие специалиста-криминалиста в выявлении данных, относящихся к способу совершения преступлений, при производстве отдельных следственных действий // Следователь. –1999. –№7. –С.26-27.

Надійшла до редколегії 13.01.2005

ЩЕРБАКОВСКИЙ С.М. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ СПЕЦИАЛИСТОВ ДЛЯ УСТАНОВЛЕНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ КОРЫСТНО-НАСИЛЬСТВЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Рассмотрены возможности использования специальных знаний в установлении отдельных элементов состава корыстно-насильственных преступлений.

SHCHERBAKOVSKIY S.M. USE OF SPECIAL KNOWLEDGE OF EXPERTS FOR AN ESTABLISHMENT OF SEPARATE CIRCUMSTANCES OF VENAL-VIOLENT CRIMES

Opportunities of use of special knowledge in an establishment of separate elements of structure of venal-violent crimes are considered.